

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.M.Maxmutaliyev	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kuch jismoniy sifati va uni tarbiyalash uslublari	111
G.S.Sidiqova	
Hozirgi kun jismoniy madaniyat yo'riqchilarining klassifikatsiyasi	118
X.X.Xaydaraliyev	
O'quv mashg'ulotlari davomida talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirish metodikasini takomillshatirish	123
R.A.Hamroqulov	
Salomatlik testi talab va me'yorlarini topshirish bo'yicha mashg'ulotlarni tashkillash	128
E.I.Allomov	
Maktab o'quvchilari harakat faoliyatining yoshga xos me'yorlari	134
T.A.Eshimov	
Kasb - hunar maktablari o'quvchilarining jismoniy rivojlanish va jismoniy tayyorgarligi ko'rsatkichlari tahlili	141
Sh.M.Robilova	
O'quvchi-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash samaradorligi	147
Q.M.Xakimov	
Yosh voleybolchilarda jismoniy ish qobiliyati va uning funksional komponentlarini shakllantirish masalalari	150
Sh.V.Djalalov	
O'rta yoshdagi qizlarda egiluvchanlikni rivojlantirish metodikasi (5–9-sinflar) jismoniy tayyorgarlikning tabaqalashtirilgan tizim asosida	155
X.M.Sotvaldiyeva	
Ingliz tili darslarida og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish usullari	159
S.I.Quziyev	
Ingliz tilini o'qitishda smart ta'lim texnologiyalari orqali virtual turizmni takomillashtirishning pedagogik usullari	162
N.K.Ergasheva	
Methodology and outcomes of english language teaching	168
M.Axmedova	
Maxsus yo'nalish talabalarining eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda autentik materiallarning roli	172
G.Astonova	
Germaniyada ta'lim tizimini boshqarishning hududiy xususiyatlari	176
G.R.Astonova, M.M.Kaharova	
Germaniya va O'zbekiston ta'lim tizimida o'xshash va farqli jihatlar	179
N.A.Abduvaliyeva, U.Sh.Abduvoxidova	
Nutq o'stirishning metodik usullari	183
M.S.Ro'ziboyeva	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bag'rikenglik dunyoqarashini tarbiyalash: nazariy va amaliy yondashuvlar	188
N.N.Nabiyeva	
Triz texnologiyasi vositasida ta'lim oluvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish mazmun va mohiyati	193
D.I.Asqarova	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlar yangicha yondashuvlar	197
D.T.Yuldasheva	
Maktabgacha yoshdagi bolalar kognitiv faoliyatini rivojlantirishda neyropedagogikaning imkoniyatlari	202
Y.A.Mirzaboyev	
Nostandart masalalar orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida matematik kompetentlikni rivojlantirish metodikasi	206
R.Sh.Sharofutdinova	
Ko'zi ojiz o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik-psixologik, ijtimoiy xususiyatlari	210

UO'K: 37.015.3:159.95

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR KOGNITIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NEYROPEDAGOGIKANING IMKONIYATLARI**ВОЗМОЖНОСТИ НЕЙРОПЕДАГОГИЧЕСКИ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА****POSSIBILITIES OF NEYROPEDAGOGI IN DEVELOPING THE COGNITIVE ACTIVITY OF PRESCHOLL CHILDREN**

Yuldasheva Dilshoda To'liqinovna
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Maktabgacha yoshdagi bolalar bajargan faoliyatlar nafaqat bolalar balki, har bir ongli bajarilgan faoliyat bosh miya tomonidan faollashtiriladi va boshqariladi. Bosh miya tomonidan bajarilgan psixofiziologik xususiyatlar albatta neyropedagogik jihatdan maktabgacha ta'lim jarayonida amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faoliyatni rivojlantirishda neyropedagogik imkoniyatlar juda muhimdir, chunki ular miyaning rivojlanishi va o'rganish jarayonlarini yanada samarali qilishga yordam beradi. Neyropedagogika, miya faoliyatini va uning o'rganishdagi rolini o'rganadigan soha bo'lib, bu bilimlarni ta'lim jarayonida qo'llash orqali bolalarning kognitiv rivojlanishini optimallashtirish mumkin.

Neyropedagogika orqali bolaning intellektual rivojlanishida yuzaga keladigan individual qiyinchiliklarni tashxislash va ularni bosh miya yarim sharlari turlariga muvofiq ravishda korreksiya qilish mumkin. Bu esa bolaga o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkonini beradi.

Maqolada, maktabgacha yoshdagi bolalar kognitiv faoliyatini rivojlantirishda neyropedagogikaning imkoniyatlari haqida so'z yuritiladi.

Аннотация

Деятельность, выполняемая детьми дошкольного возраста, активируется и управляется головным мозгом каждого человека, а не только самими детьми. Психофизиологические характеристики, выполняемые головным мозгом, безусловно, реализуются в процессе дошкольного образования с нейропедагогической точки зрения.

Важную роль в развитии когнитивной деятельности детей дошкольного возраста играют нейропедагогические возможности, поскольку они помогают развивать мозг и делают процесс обучения более эффективным. Нейропедагогика — это область, изучающая деятельность мозга и его роль в обучении, и применение этих знаний в образовательном процессе может оптимизировать когнитивное развитие детей.

С помощью нейропедагогики можно диагностировать индивидуальные трудности, возникающие в интеллектуальном развитии ребенка, и корректировать их в соответствии с типами полушарий головного мозга. Это позволяет ребенку полностью реализовать свой потенциал.

В статье речь идет о возможностях нейропедагогики в развитии когнитивной деятельности детей дошкольного возраста.

Abstract

The activities performed by preschool children are not only carried out by the children themselves, but every conscious action is activated and controlled by the brain. The psychophysiological characteristics performed by the brain are certainly implemented in the process of preschool education from a neuro-pedagogical perspective.

In the development of cognitive activity in preschool children, neuro-pedagogical opportunities are extremely important, as they help enhance brain development and make the learning process more effective. Neuro-pedagogy is a field that studies brain activity and its role in learning, and by applying this knowledge in the educational process, it is possible to optimize the cognitive development of children.

Through neuropedagogy, it is possible to diagnose individual difficulties that arise in the intellectual development of the child and to correct them in accordance with the types of cranial hemispheres. This will allow the child to fully realize his potential.

This article discusses the opportunities of neuro-pedagogy in the development of cognitive activity in preschool children.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, neyropedagogika, kognitiv rivojlanish, bola, ta'lim-tarbiya jarayoni.

Ключевые слова: дошкольное образование, нейропедагогика, познавательное развитие, ребенок, учебно-воспитательный процесс.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim jarayoni bolaning umumiy rivojlanishining poydevorini yaratadi, bu esa uning kognitiv faoliyatining samarali rivojlanishini ta'minlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim jarayoni nafaqat bilimlar va ko'nikmalarni o'zlashtirishni, balki ularning miyaning rivojlanishiga moslashuvchan yondashuvni ham taqozo etadi. Neyropedagogika sohasining ilmiy asoslari bolaning kognitiv rivojlanishini yanada chuqurroq o'rganish va optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'limning bunday neyropedagogik yondashuvi bolalarning miyaning turli qismlarini faoliyatga jalb etib, ularning aqliy va ijodiy salohiyatini yaxshilaydi.

ADBIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim jarayoni bola shaxsining jismoniy-harakatga doir va ma'naviy-psixik hayotga poydevor bo'lib xizmt qiluvchi neyrofiziologik asosni mustahkamlashga qaratilgan. Ayni paytda ilmiy-texnik taraqqiyot g'ayritabiiy ijodiy tafakkurni, davrimizning shiddatli o'zgarishlariga mos ravishda va tezkor javob qaytarish qobiliyatini talab etmoqda, ya'ni bugun jamiyat har qachongidan ko'proq nafaqat an'anaviy talqindagi "bilimdon"larga, balki ijodiy, nostandart, innovatsion tafakkur sohiblariga ehtiyoj sezmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimini jamiyatni axborotlashtirish, raqamli texnologiyalar, globallashtirish jarayonlariga monand amalga oshirish uchun ana shunday talablarga to'liq javob beradigan rivojlantiruvchi ta'lim dasturlarni ishlab chiqishini taqozo etadi. Ayniqsa, amaliy fan sohasi sifatida neyropedagogikaning imkoniyatlarini kengaytirish, ya'ni bolaning qobiliyatlarini erta tashxis etish, uning intellektual rivojlanishida yuzaga kelayotgan individual qiyinchiliklarni bosh miya yarim sharlari turlariga muvofiq ravishda korreksiyalab borish muhim ahamiyat kasb etadi. Neyropedagogika qator neyrofanlarning sintezi sifatida yuzaga kelgan bo'lib, u turli sohalarda erishilgan yutuqlarni ta'lim amaliyotga samarali tatbiq etish imkonini beradi.

Bola shaxsiga neyropedagogik nuqtai nazardan yondashgan holda ta'lim-tarbiya berish boshqa pedagogik voqeliklardan qator o'ziga xos afzalliklariga ega bo'lib, kognitiv faoliyatni shakllantirish nafaqat bolaning intellektual rivojlantirish darajasi, balki, uning individual imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishni taqozo etadi. Bu esa o'z navbatida bolaga rivojlanish uchun mavjud salohiyatdan to'laqonli foydalanish imkoniyatini beradi hamda uning ijtimoiylashuvi yo'lida sun'iy to'siqlarni bartaraf etadi.

Neyropedagogik imkoniyatlarni maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llash bolalarning kognitiv rivojlanishini optimallashtirishga, ularning o'rganish qobiliyatlarini oshirishga va umumiy rivojlanishlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Bu usullar bolalarning miyaning turli qismlarini faoliyatga jalb etadi va ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. Neyropedagogik imkoniyatlarni amalga oshirishda bir qancha omillar muhim sanaladi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida kognitiv faoliyatni rivojlantirishda neyropedagogik omillar muhim rol o'ynaydi. Neyropedagogika miya va uning ishlashini o'rganib, ta'lim jarayonini optimallashtirishga yordam beradi. Neyropedagogik omillar bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim samaradorligini oshirishda bir necha yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Neyropedagogika — bu pedagogika va neyrofiziologiyaning integratsiyasi bo'lib, bola rivojlanishini miya faoliyatiga asoslanib o'rganadi. Bu soha, miyaning qanday ishlashini va bolaning rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini o'rganish orqali ta'lim jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi. Neyropedagogik yondashuvni amalga oshirishda bola psixik jarayonlari, xususan, e'tibor, xotira, tafakkur va qobiliyatlarning rivojlanishi asosiy e'tiborni talab qiladi.

Neyropedagogika orqali bolaning intellektual rivojlanishida yuzaga keladigan individual qiyinchiliklarni tashxislash va ularni bosh miya yarim sharlari turlariga muvofiq ravishda korreksiya qilish mumkin. Bu esa bolaga o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun bir nechta neyropedagogik imkoniyatlar mavjud. Ular quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. **Erta tashxis va individual yondashuv:** Bolaning rivojlanishidagi o'zgarishlarni erta bosqichda aniqlash, uning individual xususiyatlariga mos ravishda ta'lim jarayonini rejalashtirishga yordam beradi. Neyropedagogik tashxis bolaga o'ziga xos tarzda ta'lim berishni ta'minlaydi.

2. **Miyaning turli qismlarini faoliyatga jalb qilish:** Ta'lim jarayonida bolalarning miyaning turli qismlarini faollashtirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etiladi. Masalan,

bolalarning yodlash, diqqatni jamlash va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun maxsus mashqlar yordamida miyaning turli bo'limlarining ishlashini qo'llab-quvvatlash mumkin.

3. **Innovatsion texnologiyalarni qo'llash:** Zamonaviy texnologiyalar va raqamli vositalar bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Neyropedagogika ushbu texnologiyalarni bolalarning miyaning turli qismlarini faollashtiradigan, fikrlash va ijodiy tafakkurni rivojlantiradigan interaktiv o'yinlar va dasturlar bilan integratsiya qilishga imkon beradi.

4. **Ijodiy tafakkur va shaxsiy salohiyatni rivojlantirish:** Neyropedagogik yondashuv ijodiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan metodlarni qo'llaydi. Bu bolaning erkin fikrlashini va nostandart yechimlar topish qobiliyatini kuchaytiradi, shu bilan birga, ularning ijtimoiylashtirilishi va jamiyatga moslashuvi jarayonini ham osonlashtiradi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida neyropedagogik yondashuvni amalga oshirishda bir nechta samarali metodlar mavjud. Bular orasida:

- **Multisensor yondashuv:** Bola miya faoliyatining barcha qismlarini faollashtirish uchun turli sezgirliklarni (ko'rish, eshitish, sezish va boshqalar) jalb qiladigan o'yinlar va mashqlar. Bu metod bola tafakkurini rivojlantiradi.

- **O'yin orqali ta'lim:** Kognitiv faoliyatni rivojlantirishda o'yinning ahamiyati katta. O'yinlar bolaning miyaning turli qismlarini faollashtiradi, shu bilan birga, ijodiy tafakkurini kuchaytiradi.

- **Ta'limni individuallashtirish:** Har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim dasturlarini yaratish va ularning intellektual rivojlanishiga mos ravishda yondashuvni taklif etish.

Neyropedagogik yondashuvni maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llash bolalar uchun kognitiv rivojlanishning optimallashtirishiga yordam beradi. Bu nafaqat ularning aqliy qobiliyatlarini oshiradi, balki ularning jamiyatga moslashuvini, shaxsiy salohiyatini yanada rivojlantiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonida neyropedagogik yondashuvni to'g'ri qo'llash bolalar uchun zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli bo'lishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tarbiyachi va pedagoglardan ta'lim oluvchilar, xususan, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga ta'lim va tarbiya berish jarayonida ta'lim oluvchi shaxsini har tomonlama va chuqur bilishlarini, ularning psixofiziologik xususiyatlari bilan bir qatorda neyrologik imkoniyatlari hamda jihatlari hisobga olishlarini talab qiladi. Bunda ta'lim dasturini o'zlashtirishga qiyalayotgan tarbiyalanuvchilarga tarbiyachi va pedagoglar tomonidan alohida e'tibor qaratilishi muhimdir, chunki o'quv dasturlarini o'z vaqtida o'zlashtirmaslik shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tarbiyalanuvchilarning barchasi diqqat va xotiraning hajmi, uning ko'chuvchanligi, ma'lumotlarni qabul qilish va o'zgarish tezligi, borliqni tasavvur qilish va anglashi, "dunyoni ko'rishi" bilan bir-biridan farq qiladi. Buning asosiy sababi – bosh miya yarimsharining qaysi biri inson hayoti faoliyatida yetakchi ahamiyatga ega ekanligidir. Chunki ta'lim jarayonida bosh miya chap yarimsharining faol rivojlanishiga, o'ng yarimshariga tayanish esa yarimsharlarning har ikkalasining faol rivojlanishiga olib keladi. Shu sababli ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchilar psixikasidagi mana shunday o'ziga xos pedagogik jihatlari hisobga olish bolaga ta'lim berish, uning tarbiyasi va kamolotidagi muhim omillardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Maktabgacha ta'lim jarayonida neyropedagogik yondashuvlarni qo'llash bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. Neyropedagogika bolaning miyaning turli qismlarini faollashtirishga yordam beradigan, uning individual xususiyatlariga mos ta'lim usullarini ishlab chiqish imkonini yaratadi. Bu jarayon nafaqat bola shaxsining intellektual rivojlanishiga, balki uning ijtimoiylashuvi va jamiyatga moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Neyropedagogik imkoniyatlar bolalarning salohiyatidan to'liq foydalanish imkonini beradi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga poydevor yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – T., 2019. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 17.12.2019 y., 03/19/595/4160-son.
2. Allaberdieva K.X. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faollikni shakllantirishda fikrlash va idrok etishning o'zaro bog'liqligi / "Ilm-fan va ta'limda innovatsion yondashuvlar, muammolar, taklif va echimlar" mavzusidagi 8-sonli respublika ilmiy-onlayn konferensiyasi materiallari to'plami. – Farg'ona 30 yanvar, 2021-yil.

PEDAGOGIKA

3. Бердиева М.М. Мактабгача таълим ташкилотлари тарбияланувчиларини педагогик қўллаб-қувватлаш асосида интеллектуал имкониятларини кенгайтириш: фалсафа доктори. ... дисс. автореферати. – Т., 2020.
4. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики. – М.: Академиа, 2010.
5. Мухина В. С. Детская психология [Текст] : учеб. для студентов пед. ин-тов // В. С. Мухина. – М. : Апрель-Пресс :ЭКСМО-Пресс, 2000
6. Немов Р.С. Психология [Текст] : учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. // Р. С. Немов. – М.: ВЛАДОС, 2011